

Pět nejčastějších omylů zastánců intenzivní produkce palmového oleje

Foto © Michal Gálik

Hlavní omyl – palmový olej je nejefektivnějším, a tím pádem i k životnímu prostředí nejšetrnějším ze všech olejů

Producenti a zastánci palmového oleje tvrdí, že při pěstování palmy olejné je dosahováno vyšších výnosů než u jiných olejnatých plodin, a je tak zapotřebí až 10x méně půdy. Palmové plantáže zabírají pouze 4,8 % z celosvětové zemědělské plochy určené pro produkci jedlých olejů a přitom produkují většinu oleje (34 % světové produkce jedlých olejů, na druhém místě je olej sójový s 29 % a na třetím olej řepkový s 15 %) a zároveň je palmový olej nejobchodovanějším olejem na globální trhu s podílem přes 60 % (sójový olej zaujímá 16 % a slunečnicový pak 10 % obchodovaného oleje na globálním trhu) (USDA 2015/2016). Tento argument je ovšem natolik zavádějící, že je v podstatě chybný.

Do výpočtu jsou započítávány rostliny, které jsou na vrcholu produkce. Nepočítá se však už s tím, že palma olejná začíná plodit po 5 až 7 letech a svého vrcholu produkce dosahuje v 15 letech, a pak již produkce postupně klesá. Nejpозději ve věku 25 let už přestává být sklizení plodů ekonomické a zhruba ve věku 30 let palma umírá přirozenou cestou. Nebere se ani v potaz to, jak efektivní je palma olejná v oblasti čerpání podzemních vod a půdních živin.

Tento argument také nebere v potaz fakt, že není možné srovnávat jeden hektar tropického deštného pralesa s jedním hektarem lesa mírného pásu, a to hned z několika důvodů.

Prvním z nich je hodnota takového území. Tropické deštné pralesy pokrývají menší povrch planety než lesy mírného pásu, ale hostí mnohonásobně větší počet živočišných a rostlinných druhů. Navíc hrají významnější roli i v ekologii celého zemského ekosystému, především v udržování hydrologického režimu. Ztráta jednoho hektaru deštného pralesa je tedy mnohem závažnější oproti ztrátě lesa nebo stepi mírného pásu.

A druhý, možná závažnější rozdíl, souvisí s dlouhodobou perspektivou odlesnění deštného pralesa ve srovnání s lesem mírného pásu. V mírném pásmu existuje zemědělství víceméně dnešního typu už několik staletí – umožňuje to totiž kvalita půd, za kterou vdčíme mimo jiné procesům, které probíhaly v ledových dobách. V tropických pralesích je to jiné, tam severské větry žádnou spraš nenavály, půdy jsou tam často mnoho milionů let staré, vyluhované intenzivními dešti, často tvořené převážně hrubým křemičitým pískem (například půdy na většině území Bornea). Netýká se to tropických půd sopečného původu, jaké máme třeba na Jávě. Jenže na tak kvalitních půdách se olejná palma nepěstuje, protože to by nebylo efektivní - taková půda se zcela pochopitelně vyhrazuje náročnějším a hodnotnějším plodinám, jako jsou obilniny, ovoce či zelenina. Olejná palma se většinou pěstuje právě na chudých půdách nebo rašeliništích, kde doposud převládalo jen kočovné zemědělství, při kterém se půda po většinu času nechávala ladem, aby si díky neustálé obnově lesa udržela úživnost.

Na už tak chudých půdách se pěstuje olejná palma, která je tedy jednou z nejproduktivnějších hospodářských rostlin, jinými slovy, která z živin v

půdě produkuje maximum rostlinné hmoty. Co se asi stane? Samozřejmě – půda se během 20 až 60 let naprosto vyčerpá. Navíc z ní mizí i podzemní voda (jedna palma spotřebuje asi 15 litrů vody denně). Z palmové plantáže se pak stane naprosto neúrodná step bez jakékoli funkce. A teď si to srovnáme: jeden hektar slunečnice nebo jiné olejiny, který lze v mírném pásmu využívat stovky let, versus 1 hektar intenzivně pěstované olejné palmy, která přináší osminásobný výnos po dobu 15 let. Co z toho představuje větší zátěž na životní prostředí?

Druhý omyl – palmový olej je klíčový pro zaměstnanost obyvatel rozvojových zemí

Na začátku všeho byla dobrá myšlenka jak pomoci místním s obživou.

V samotné Indonésii žije v lesích 45 milionů lidí. Mnoho místních obyvatel je závislých na palmovém oleji jako zdroji obživy. Zatímco globální trh palmového oleje vytváří příležitosti k vymanění mnoha obcí z chudoby, závod o pozemková práva negativně ovlivnil řadu místních obyvatel.

Dochází k bezohlednému potlačování tradičních a dlouhodobě udržitelných forem využívání zemědělské půdy, přičemž v mnoha případech si olejové korporace počínají v rozporu se zákonem. Zhruba polovina té půdy, která se využívá na pěstování palem olejných, je lesní půda, druhá polovina je zemědělská půda – různé plantáže počínaje rýží, zeleninou, ovocem nebo kaučukovníkem. Tyto plantáže jsou samozřejmě využívány místními obyvateli. Systém hospodaření, kdy se políčka nechávají několik let ladem zarůst sekundárním lesem předtím, než jsou osázena další plodinou, není v indonéských zákonech příliš dobře zakotvený, takže pro společnost, která pěstuje palmy olejné, je velmi snadné nějakým způsobem obsadit zemědělskou půdu zkrátka proto, že ji v danou chvíli nikdo nevyužívá.

Zprávy o vysídlení obcí nebo nelegálním nakládání s pozemky nejsou neobvyklé. Plantáže jsou většinou zakládány na obecních či soukromých pozemcích bez souhlasu jejich majitelů. Kupní či nájemní smlouvy často podepisují jednotliví místní úředníci, což otevírá široké možnosti korupci. Pokud se postižení lidé brání, jsou často násilím přinuceni k vysídlení. Aby palmové společnosti potlačily odpor, běžně spolupracují s vojáky. Součástí teroru bývá zastrasování, zatýkání, mučení i vraždy. Palmový průmysl je zodpovědný za zhruba 5000 pozemkových a lidskoprávních konfliktů.

Někteří vesničané se pustili do pěstování palem, protože byli přesvědčeni, že tak snadno vydělají peníze. Stovky drobných výrobců odkoupily zalesněné pozemky od státu. Palmový byznys se jim zdál mnohem výnosnější, a tak opustili od pěstování ovoce a zeleniny. Ke koupi pozemku se však museli zadlužit. Dnes už většina z nich bohužel mluví jinak.

Na spodní příčce sociálního žebříčku jsou sběrači, kteří nikdy neprofitují ze zisků majitelů. Plody palem sbírají 7 dní v týdnu. Každé ráno jich musejí nasbírat 5-8 tun. Podle OSN se tyto palmové plantáže permanentně vysmívají právům odborů. Pracovní podmínky se mnohdy blíží modernímu otroctví. Měsíční plat za tuto fyzicky náročnou práci činí 40 euro.

Dokonce i lidé v osadách kolem plantáží často ztrácejí své živobytí. Nejenže se spoléhají na les jako přírodní zdroj vody a potravy, ale také jako na ochranu před sesuvy půdy a záplavami. Místní obyvatelé rovněž na vlastní kůži pociťují důsledky používání hnojiv. Chemické látky používané na palmových plantážích znečišťují půdu i vodu, což ohrožuje zdraví lidí i zvířat a znemožňuje jiné formy zemědělství. Voda, kromě toho, že není nebo jí je příliš málo, je tedy zdravotně silně závadná a v podstatě nepitná.

Třetí omyl – palmový olej je u nás dnes už nenahraditelný

U většiny typů potravin lze v závislosti na povaze produktu sáhnout po jakémkoliv jiném oleji či tuku (např. slunečnicový, řepkový, olivový, kokosový, konopný, lněný, živočišný). Pro nás jako Evropany je mnohem smysluplnější sáhnout po olejích pěstovaných v Evropě. V Evropě existuje aktuálně nadbytek zemědělské plochy pro potravinářství, což je mj. i jeden z důvodů, proč se část půdy začala využívat (bohužel environmentálně i ekonomicky nesmyslně) na produkci energetických plodin.

Pro smažení jsou stejně vhodné speciální fritovací oleje, což jsou rafinované oleje na bázi vysokoolejového slunečnicového nebo řepkového oleje s vysokým kouřovým bodem, event. přepuštěné máslo (ghí). U nás je propagátorem odrůd s vysokým podílem kyseliny olejové firma Fabio Produkt.

Pro studenou kuchyni se výborně hodí také např. olivový olej a řada dalších – konopný, lněný, dýňový...

Problematická se doposud jeví náhrada palmového oleje u produktů typu sušenky, margaríny, čokoládové polevy či různé typy náplní tak, aby produkty zůstaly na prodejné úrovni ať už z čistě ekonomického hlediska, nebo z hlediska uchování jejich senzorických vlastností. I zde už existují první varianty, např. Biopekárna Zemanka nahradila palmový tuk ve všech svých sušenkách kombinací kakaového másla a slunečnicového oleje v biokvalitě.

Environmentálně šetrnější variantou je kombinace různých tuků (kromě evropských olejů např. kokosového, arašídového či bambuckého másla) s palmovým tukem původem z bioplantáží certifikovaných ze strany evropských institucí.

Také proces průmyslového ztužování olejů, který byl ještě donedávna oprávněně kritizován ze zdravotního hlediska, dnes již postoupil natolik, že v nových metodách ztužování zdravotní rizika již

pominula. Alespoň tedy dle dosavadních výzkumů. Pochopitelně jakékoli průmyslové ztužování je třeba vnímat jen jako dočasné menší zlo do doby, než se podaří vyvinout nutričně i environmentálně šetrnější alternativy.

Deriváty palmového oleje, které se používají při výrobě kosmetiky, farmaceutik, svíček, drogerie, čistících a mycích prostředků a průmyslových maziv se dají nahradit deriváty jakéhokoli jiného oleje. Tento postup ale vyžaduje vyvinutí nových postupů a technologií. Za čistící přípravky mohou být příkladem firmy Frosch, Ecover či české Feel Eco a Tierra Verde.

Čtvrtý omyl – podstatně větší problém je úhyn evropské spárkaté zvěře na řepkových polích

Naprostá většina nedozrálých lánů řepky v EU není produkována pro potravinářské účely, ale za účelem výroby biopaliv první generace. Výroba těchto biopaliv je environmentálně i ekonomicky nesmyslná (po započtení dalších externalit, jako jsou právě závažné škody na životním prostředí či zdraví obyvatel), a to ať už je plodinou řepka, kukuřice, cukrovka, cukrová třtina či palma olejná. Je třeba tento původně dobře míněný experiment co nejdříve celosvětově ukončit a hledat a vyvíjet vhodnější alternativy, kterých je dnes již naštěstí celá řada. Pochopitelně i tyto alternativy je třeba širokospektrálně sledovat z hlediska přímých i nepřímých environmentálních či sociálních dopadů, což by mělo ale platit obecně pro veškeré konání člověka a nejen pouze pro problematiku biopaliv.

Po zastavení produkce biopaliv klesne až o několik řádů i množství spárkaté zvěře (při)otrávené řepkou olejkou. Pro potravinářské účely je možné využívat starší odrůdy řepky olejky (to je možné ošetřit legislativně), které mají vyšší obsah hořčin, a proto nejsou byložravci tak ochotně přijímány, a problém se tím zcela vyřeší. Pochopitelně ideálním řešením nejen pro produkci řepky olejky je, aby probíhala v režimu ekologického zemědělství, což je mj. oblast, kde je třeba věnovat nemálo úsilí na vyvrácení častých omylů typu, že ekologické zemědělství na rozdíl od konvenčního nedokáže lidskou populaci uživit.

Aniž bychom chtěli problém srn versus řepka jakkoli zlehčovat, neboť je pochopitelně minimálně z etického hlediska špatně, že k něčemu takovému dochází, je to zcela nesrovnatelný rozdíl. Zničení celého biotopu tropického (pra)lesa, kdy dochází nejen k úhynu více jak miliónů živočichů, ale i nevratnému mizení celých poddruhů a druhů živočichů a rostlin, je pochopitelně daleko závažnější problém než úhyny v celé EU prozatím zcela běžné lovné zvěře, jejíž populace v posledních desetiletích dokonce vykazuje (řepce navzdory) nárůst.

Pátý omyl – spotřebitelé stejně nic nezmění

Jak ukazují mnohé příklady nejen ze zahraničí, ale už i z ČR, tlak spotřebitelů je nejrychlejší cestou jak dosáhnout změn k lepšímu, ale bohužel nezřídka i k horšímu – viz aktuální rozměry „konzumu“, který byl a bohužel zatím nezřídka i nadále je vnímán jako určitá modla dnešní společnosti. Razantní pokles poptávky po produktech, které vyvolávají rozsáhlé environmentální i ekonomické škody, je jedním z hlavních řešení kořenů celého problému.

Průmyslová produkce palmového oleje bohužel není jediný velký problém dnešního světa. Např. produkce masa z velkochovů či přelovení oceánů přináší celou řadu environmentálních rizik a to i v případě kdy nebudeme řešit etické hledisko. Bohužel je podstatně snazší přesvědčit průměrného spotřebitele, aby se vyhnul palmovému oleji, než jej přesvědčit, aby ve svém jídelníčku omezil spotřebu masa, mléka a vajec z velkochovů. Jakkoli by to v nemalé míře řešilo i problém palmového oleje, který je ve velkochovech nahusto zkrmován.

Na druhou stranu pro průměrného občana, který dosud nebyl vůbec zvyklý uvažovat nad dopady svého každodenního běžného chování na okolní svět, to může být právě ten historicky první krok, který jej donutí se nad tím konečně alespoň zamyslet, a časem tak třeba umožní celkovou změnu směřování naší společnosti od bezstarostné konzumní spotřeby k odpovědnějšímu životnímu stylu.

Na textu se podíleli: Mgr. Stanislav Lhota, PhD., David Číp, Bc. Martina Skohoutilová, Mgr. Martina Mayerová, Mgr. Kateřina Holubová, Petra Wenglarzyová

www.stoppalmovemuoleji.cz

(cc) 2014-2016

Další zdroje: Palmový olej - kousek pralesa v našich domovech. Dostupné z: <https://youtu.be/wQBgUJhkPyE> | Indonésie: Zkáza kvůli palmovému oleji. Dostupné z: https://youtu.be/7H9G_j7JATg | www.mongabay.com | www.rainforest-rescue.org | www.wwf.org | www.orangutan.org.au | www.ethicalconsumer.org